

דמותו של שמשון

רב־שיח בהשתתפות מורי המקרא בסמינר ותלמידות
התקיים בסמינר — סתו תשנ"א

דברי פתיחה: מר מרדכי קורן

אנחנו מתחילים כל בוקר את הלימודים בצורה כיתתית ואילו היום, משום מה, החלטנו להתכנס ארבע כיתות: ב' גננות, ב' מורות, ג' גננות וג' מורות ולדון בנושא שעשוי לעניין את כל המשתתפים כאן. אם החלטנו שאנחנו מוכנים לוותר על שלוש שעות הוראה כיתתיות יקרות ולהקדיש את הזמן הזה לדיון על שמשון, סימן שיש לנו כאן מחשבה על עניינים שמעבר לדמות הספציפית של שמשון, שבקשר אליה יוצגו כאן גישות שונות, אמנם יש לפנינו מטרה חשובה הרבה יותר.

הכיתות השונות כבר מכירות יפה את המושג הפסיכולוגי "טרנספר" — כלומר, העברה. יש ציפייה שהדיון, שייערך היום יאפשר לכן לעשות הכללות העברות לא רק בלימודי ספר שופטים, ולא רק בלימודי תנ"ך, אלא מעבר לזה, בתחומי דעת אחרים ובנושאים אחרים. חזרתי ואמרתי מספר פעמים לתלמידותינו, שתקופת המאה העשרים מציבה בפנינו בעיה, שתלך ותחריף כנראה גם במאה העשרים ואחת, וזו הבעיה של התפוצצות הידע. יש הרבה מאוד ידע שמצטבר והולך ומורה שעומד בכיתתו, וגננת שעומדת בגנה, צריכה להתמודד אתו, ולחשוב, איך היא מלמדת את הילדים בצורה כזאת, שיהיו פעם ללומדים עצמאיים. דהיינו, מתפקידן לתת להם מכשירים וכלים שבאמצעותם יוכלו להתגבר על אותו עומס עצום של ידע מצטבר. כשאנחנו תכננו את הדיון הזה — זו היתה המחשבה שעמדה לנגד עינינו. איך באמצעות דיון כולל אנחנו יכולים לספק בידכן דרך לא רק להתמודד עם הדמות של שמשון, אלא דרך להתמודד עם דמויות אחרות ועם תכנים אחרים. לכן אני מבקש מכל בת היושבת כאן, שבשעת הדיון תחשוב גם מה היא עושה מחר, כשהיא תצטרך להתכונן לנושא כלשהו. האם הדיון הזה, היום, ישרת את המטרה. הדיון יתנהל בצורה של הצגת גישות שונות על ידי מורי הסמינר, ואני מבקש שאנחנו נבנה את הדיון כשגם אתן משתתפות. אני מקווה שאמנם קראתן את פרקי התנ"ך שנבקשתן, אנא הגיבו ללא כל כושה, וללא כל מורא, זו היא מטרתו של הדיון. אני מאחל לכולנו, שהדיון הזה והיום הזה יהיה יום פורה ומוצלח ואני מבקש מישראל לפתוח. בבקשה.

ישראל רוזנסון:

אני רוצה לפתוח בהבעת דברי ידידות והוקרה כלפי מורנו וידידנו הותיק שלמה גולדשמידט, שחרף המחלוקות הרבות, ועוד תהייה כאלה בהמשך, השכיל בדרכו המיוחדת ללמדנו דברי חוכמה וטעם כמעט בכל הפסקה ובכל פגישה.

מה הכוונה בעריכת רבי'שיח על דמות מקראית? כמובן, מתעוררות כאן שאלות קשות ביותר בדבר יכולתנו לדון ולהעריך דמות שכזו, גם בשל המרחק בזמן, גם בשל מיעוט הנתונים, שהרי פעמים רבות המקרא מקצר ומקצר, וגם בשל שיעור קומתן השונה של רבות מהדמויות, במיוחד אלו שהקב"ה דיבר עימן, וזו כידוע חוויה בלתי מוכרת לנו לחלוטין. ייתכן שרבי'השיח הזה יסתיים במסקנה קיצונית, שאין מקום לדון ולהעריך דמות מקראית ונצביע כולנו על המיגבלות בעבודה, שמנעו מאתנו לעשות זאת. אך בינתיים אנסה להעריך דמות מהדמויות היותר בולטות והיותר קיצוניות שבמקרא — דמותו של שמשון. מחובתי להדגיש כי אני נותן לנפשי היתר לעשות זאת רק בתוקף סמכות פרשנית המסורה בידינו. אנחנו פועלים כאן היום כפרשנים, ייתכן שלא פרשנים טובים, ייתכן שלא פרשנים שיטתיים, אך שערי פרשנות לא ננעלו, וחלק מהפרשנות עוסקת בהערכת דמויות לטוב ולרע, חרף הקושי העקרוני עליו הצבעתי. מבחינה זו אינני מעריך את דמותו של שמשון, לזאת כמובן אין לי סמכות. אני מנתח את הדמות כפי שהסיפור המקראי מציג אותה, ובנקודה זו עליו לעקוב אחר רמזי המקרא ולנסות לפענחם, בתקוה שה' יאיר את עיני כולנו!

בנקודה זו יש מקום להערה עקרונית שתחדד את הנאמר במשפט האחרון. למה כוונתי באומרי שאיני מעריך את הדמות כפי שהיא, אלא את מה שמספר המקרא? המקרא בספר שופטים מלמד על הקשר ההדוק שבין הדור לבין הפרנס, אם ננקוט בלשון חז"ל, ואם אומר דברים בגנותו של שמשון, ואני עומד במובן מסוים לעשות זאת, הרי שומה עלינו לזכור תמיד, שהדמות משקפת בדרך זו או אחרת את פני הדור — סוף תקופת השופטים, ואני מניח שהסדר הכרונולוגי בספר נכון. מה שמצטייר בספר הוא סיפור של ירידה כללית עד לימי שמשון, וכל מה שאומר משקף את ירידת הדור לפחות באותה מידה שמשקף את חולשת שמשון. הווה אומר, כשופט ממונה, שמשון מתאים את עצמו לדור, ורק בדרך זו ניתן להושיעו. נסכם אפוא, ביקורת כלפי שמשון היא ביקורת כלפי הדור. יחד עם זאת, יש לו עולם פרטי, שבו הוא נבחן, וכאן מאלפים דברי חז"ל שחדרו לעולם זה ומצאו בו בחירה חופשית, שכר ועונש. חז"ל שאמרו — "שמשון הלך אחר עיניו לפיכך ניקרו פלישתים את עיניו, תחילת קלקולו בעזה לפיכך לקה בעזה" (סוטה ט' ב') לא התכוונו רק לספר בגנותו. הם ניסו לומר לנו, שלמרות שנשלח, ולכאורה היה ממונה על-ידי ה', לא היה רובוט והיה בעל יכולת בחירה והחלטה. ניתן למנות כמה נקודות תורפה של שמשון כמנהיג ונקודות אלו ייקפו לגנותו. אלה נקודות מאוד מפורסמות וכל מי שכתב על שמשון כבר התייחס להן, והן:

1. מלחמות אישיות ונקמה אישית הם הבסיס המוצהר לפעולותיו ולא השיקול הלאומי.
2. יש לו נטיות להתחברות לפלשתים, ואולי אפילו להתבוללות.
3. יש לו נטיות לנשים.

כל אלו יכולים להיות מוסברים כאמור בהכרח, כביכול אין דרך אחרת, אך יחד עם זה לכשעצמם אין אלה דברים חיוביים וקשה לחנך לאורם. כך, שלמרות שאני באופן אישי לא דן את שמשון כאישיות העומדת למשפט, איני יכול שלא לראות ברמזי הסיפור המקראי בפרטים אלה המתייחסים לאחד מן השופטים — מנהיגי האומה שיש בהם גם משהו מנביאיה, אלא טעם לפגם. ועל כן בצער אני דן את שמשון לכף חובה, ואני מצטער שאני גולש לסגנון של רבי'שיח ולא לסגנון של שיעור, אך אני דן אותו כמנהיג שזכה להתגלות ולא כאדם פרטי.

מרדכי קורן: ישראל, הקשבתי לכל מלה ומלה, אני מבטיח לכם שעומד כעת להיות שמח! מר שלמה גולדשמידט בבקשה.

שלמה גולדשמידט:

(לו הייתי מתייחס לכל מלה ומלה שנאמרה היינו צריכים לשבת כאן עד מחר בבוקר. על כן לא אעשה את זה.) נפגעתי קשה ברגשותיי כקורא בתנ"ך, לא כמורה בתנ"ך. כקורא בתנ"ך. ואני אינני מבין איך אדם החל מעדין שטיינזלץ, שכתב מסה על שמשון — "הרמבו" היהודי, ועד ישראל, מסבירים ומדגימים לנו איך אדם במאה העשרים מעריך אישיות בתנ"ך. אני חסר כל רצון להעריך את שמשון בצורה כזאת. אני אדם קטן שקורא את התנ"ך. קטן מאוד מאוד, כי אני קורא בתנ"ך ואיני רוצה לשמוע כל מיני קולות שכאלה, אשר לפי דעתי באיזה מקום שהוא, גובלים בחילול ה'. ואני רק על זה רוצה לדבר. אפשר להסביר את כל מה שעשה שמשון כשייך לתקופת השופטים. שמשון נלחם כמו כל השופטים נגד אויב מסוים. וכאן אני אטפל במלחמות הפרטיות של שמשון אותם הזכירו קודם. בניתוח התופעה ששמה שמשון יש שגיאות איומות. מי הם האויבים שמוזכרים בדרך כלל בספר שופטים? האויבים הם המואבים, העמונים, המדיינים והפלשתים. יש הבדל עקרוני בין העמים ההם לבין הפלשתים. כל שופט פועל בצורה המתאימה והמיוחדת נגד האויבים שבימיו. ברור שאין לנו כרגע זמן לעשות את הסקר הזה, לו היה זמן הייתי מדבר 5 דקות על כל שופט ועל האויב שנאבק בו, ועל צורת הלחימה המתבקשת. לזה אין זמן. אני חייב לדבר רק על הפלשתים. כי רק מי שאינו מכיר את הרקע הפוליטי הזה יכול לדבר על מלחמות אישיות מבלי להבין את הפסוק שהמלאך אומר בשם ה'. "כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים". אלה דברי ה', והמלים חוזרות גם בהתחלת ספר שמואל א'. כאשר העם מבקש מלך, והעם ביקש מלך — כמו שחלק מהבנות כבר למד אצלי, בגלל סיבה מוגדרת, מפני שמלך עמו עשה צרות בעבר הירדן המזרחי, אך ה' לא נתן את המלך בגלל עמו, אלא ה' אומר לשמואל שיילחם נגד הפלשתים, ושמשון הוא זה שהתחיל להושיע את ישראל מיד פלשתים. זה היה תפקידו ואת זה עשה. האדם אשר סיים (במובן מסויים גם הוא לא גמר כי לא כבש אותם) היה דוד המלך. לכן הקו משמשון לדוד המלך הוא ברור ביותר. באמצע יש אדם נוסף שנלחם נגד הפלשתים — שמואל, וזאת כלי הצלחה גדולה. הפלשתים לא

היו עם גדול. זה היה מושג אתני וכינוי לשכבת אצולה צבאית דקה, אשר השתלטה על חמש הערים המפורסמות ועל בנותיהן.

הצבא הפלשתי המפורסם לא היו בו פלשתים בעיקר. במלחמה של שאול נגד הפלשתים וגם במלחמה עם דוד אנחנו שומעים שיהודים ('עברים') נמצאים בצבא הפלשתי, דהיינו, האצולה הצבאית הדקה הזו היא שעמדה ומשלה על אוכלוסין של כל מיני עמים כולל יהודים, והפעילה אותם בצורה יעילה ונהדרת. ואני לא יכול להרחיב עכשיו על הצד הצבאי של הפלשתים, על הנשק שלהם, שבגלל כל אלה היתה להם עדיפות עצומה על שבטי ישראל.

פירושו של דבר, שאם רוצים לפגוע בהם היה צורך להפעיל אדם שיחדור אל השכבה הזאת ויעשה שם שמות, ואותו אדם הוא שמשון. זאת הסיבה למלחמות האישיות! הקב"ה קבע שהאיש הזה 'יחל להושיע'. וכאשר ההורים מבקרים את בנם על שהוא מתעניין באשה הזאת בתמנה, אומר הפסוק — כלומר המחבר של הספר — 'ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא תואנה הוא מבקש מפלשתים'!

המלחמות האישיות, מהן נובע ה'רמבו' כביכול, מה' הוא! 'כי תואנה הוא מבקש מפלשתים'. רק בדרך זאת של חדירה אישית לתוך החברה הפלשתית יכול היה שמשון לעשות את מה שהוא צריך לעשות. להמעיט את השכבה הזאת עד למקסימום. ועל כן כתוב כאשר הוא מת 'ויהיו המתים אשר המית במותו רבים מאשר המית בחייו'. התפקיד המוצהר של שמשון היה להמית פלשתים! והמשימה הזאת היא טיפוסית למלחמה באויב הזה. אני לא אומר זאת כדי להצדיק את דברי ה'. אלא שהדברים הם פשוט כך. דברים פשוטים. רק מי שאינו קשוב למקרא יכול לחפש משהו אחר. אני מבקש ממך סליחה ישראל, זה לא אישי, דעותיך נובעות מפני שאתה הושפעת מחז"ל, שגם כן לא ידעו מה זה פלשתים.

הם לא ידעו. כי אנחנו היום במאה העשרים שהזכיר קודם מרדכי קורן, אנחנו היום יודעים יותר, ומבינים דברים יותר טוב. ואני חי עם שמשון, לי אין כל בעיות לגביו. רק ה' רצה שכך יהיה. דברת על הצד הסגולי — נכון שיש בשמשון הרבה דברים סגוליים.

מצד אחד הוא מיועד על-ידי ה' לתפקיד כמו שתיארתי. הוא השופט היחיד שלא התחיל לשפוט מפני שיש לחץ שבטי עליו. הוא לא מתחיל לפעול מפני שהמלאך מזמין אותו פתאום, אלא הוא כולו כמו שאתה אמרת 'פה מאוד, מין נביא, ויש פסוק אחד שהוא כל כך מעניין וכל כך קשה. לפני שאנחנו שומעים על המלחמות והפעולות של שמשון כתוב 'ותחל רוח ה' לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאול'. יש מדרש נהדר למלה 'לפעמו' — 'כאילו השכינה מקשקשת לפניו', נא לעיין במדרש. ובכן הפסוק הלא ברור הזה מכניס אותנו לתוך אותה משימה גדולה שבשליחות שמשון. מי אני שאעריך מה הם דרכי ה'. מי אני שאגיד אותה משימה גדולה שבשליחות שמשון. או יותר נכון כביטוי של רוח ה' אינו בסדר! אתמול באחד השיעורים הזכרתי זאת. ישעיהו מספר על המלך האידיאלי. יש רוח נבואה ויש רוח חכמה ויש רוח שירה ויש רוח גבורה. יש צורות שונות לרוח ה'. מי אני שאעריך זאת? אני רוצה לעשות תעמולה

לעניין אחר. להיות קורא ענו במקרא, ולנסות להבין את הדברים בהתאם למה שכתוב. ומה שכתוב הוא, שמשון הוא שליח של ה'. בטרם נולד כבר מתחילה השליחות.

חשובה בבקשה על העניין הזה עם האריה. מה מסתתר מאחורי סיפור האריה? כתוב שם שהגיעו עד לכרמי תמנה, ושם נפרדו הדרכים. כי לפי מה שכתוב בגמרא היה מנהג שנויר לא הלך דרך הכרם. סחור סחור צריך ללכת. מה שעולה מהסיפור הוא, שההורים הלכו דרך הכרם ישר, ואילו הוא הלך מסביב, ושם הרג את האריה, ושם אחר כך ראה את נבלת האריה. נזירותו הולידה את כל מה שקרה והרמו הוא כל-כך נפלא. יש הרבה טרגיקה באיש הזה. ברור, את האשה מתמנה הוא לא אהב. אשה אחת הוא אהב. ועכשיו אני שולל את הדיבור על שופט כמנהיג. שופט זה מושיע ותו לא. נא לעיין בפרק ב' בספר. המושג שופט נלקח ממושג כנעני, כנעני ופוליטי — בתקופה העתיקה, ובשם שופטים נקראים אפילו המנהיגים של קרתגו 1000 שנה אחר-כך. לראות בו מנהיג זוהי שגיאה אימה. נכון שהיו שופטים שגם 'שפטו' אחר-כך, אך בהתייחס למה שאתה אמרת ישראל, שהיו מנהיגים לאומיים, זה מוזר. איוז מלה משונה ולקוחה ממילון שלא שייך. ודאי שיפתח היה קצת שונה, הוא היה שופט שכזה מפני שהוא התנה זאת, הסכים לקבל את התפקיד בתנאי שיהיה לא רק שוטר ולא רק קצין, אלא גם שופט. פתאום זה נקרא מנהיג יהודי? מנהיג לאומי? יש לקרוא יפה את פרק ב' כדי להבין מה זה שופט.

שמשון הוא היחיד שכל חייו שימש שופט, כך כתוב! 20 שנה הוא שפט. ובסוף 20 שנה נפל ברשתה של דלילה, ואני רק רוצה להדגיש כאן — היא היתה יהודיה. דלילה מכרה את שמשון בעד כ־60 קילו כסף. היא גרה בנחל שורק, כתוב — 'ויעלו אליה סרני פלשתים...'. לו היתה כאן מפה הייתי מראה לכם מה זאת אומרת נחל שורק ומה הכוונה לעלות אליו. אפשר לעיין במפה. בית שמש כנראה עוד שייכת לישראל. תמנה נמצאת מערבה יותר — היא כבר בידי פלשתים. מקומה בנחל שורק ופירושו שהיא ישבה עוד יותר מזרחה מבית שמש! ויש לה גם שם עברי מובהק. לא יפה ביותר לפי דעתי, אבל בכל זאת שם עברי. והיא מאמינה לשמשון כאשר הוא אומר — אני נזיר, וכאשר אני מתגלח אני מאבד את כוחי. ורק אצלה כתוב שהוא אהב אשה. וזהו שמשון. שמשון הוא לא 'רמבו'. כי שמשון אינו חזק. כאשר אנשי יהודה עולים עליו לאסור אותו הוא אומר: אל תפגעו בי אתם, כי אין לו כוח כוח נגד היהודים! אין לו כוח להתגונן. הכוח ניתן לו על-ידי הקב"ה רק נגד אויבי העם, ובתנאי שהוא ישמור על הנזירות. אני מפסיק כאן. יש לי הרבה מאוד חומר שלא אוכל להעביר על שמשון, ואני אבקש מכן בנות, בסיכום, לראות בשמשון שליח של הקב"ה.

אראלה:

אחת השאלות שאני שואלת את עצמי כשאני לומדת ספר היא השאלה לא רק מה קרה, ולא רק מה כתוב, אלא כיצד זה מנוסח. הגישה, לפי דעתי, צריכה לא רק להצטמצם בבדיקת העלילה, ולא רק בבדיקת הרקע ההיסטורי או הגיאוגרפי המציאותי, שבו הדברים קורים, אלא לבדוק את הצורה המדויקת שבה הדברים מנוסחים. צורה מדויקת פירושה

גם שימוש במלים מנחות, שימוש במסגרות שונות, שימוש בסדר מסוים, שימוש בשיבוצים מקראיים במקומות שונים, ופרופורציות בין מה שכתוב לבין מה שלא כתוב. כל הדברים האלה מלמדים לא רק על מה שקרה אלא כלים להעריך את מה שקרה. לפי זה השאלה היא לא מה ההערכה שלי כלפי שמשון, אלא כיצד המקרא שופט את האדם, או כיצד הכתוב מעריך את מה שקרה.

אם ההערכה של הכתוב ניתנת להתפרש בצורות שונות, פירושו של דבר שהכתוב עצמו מעריך אותו בצורה מורכבת. זה לא ששלמה רואה דבר אחד וישראל רואה דבר אחר, אלא שהכתוב, בדרך שהוא מנוסח, מחייב אותם לראות שהדמות הזאת היא רב היבטית, רב ממדית. ואני צריכה לקרוא ולבדוק באיזה מישור אני רואה כל אחד מהפנים של אותה דמות. באיזה מימד אני שופטת אותה בכל פעם.

מה שאני רואה ראשית לכל בספר, בדמותו של שמשון (ומה שהייתי צריכה לעשות בשעות רבות ולא בעשרים דקות), שלמרות הסכמתי העקרונית עם מה שאמר שלמה, יש לי אכזבה מסוימת. אני חשבת ששלמה יביא מפה ויתאר את התפשטות הפלשתים שמתחילה מהמערב, מחמש הערים ומתקדמת בהדרגה מזרחה ומגיעה בתקופת שאול ודוד אפילו, אם אני יודעת לקרוא נכון את המפה, אל הרי יהודה ממש.

בנקודה זו הייתי מדגישה את המשפט שחוזר פעמיים-שלוש "ופלשתים מושלים בנו". יש הבדל גדול מאוד, וכאן אני מסכימה עם שלמה, בין עמון או מדין או מואב שפורצים מהמזרח מעבר הירדן או מהדרום, ו'חוטפים' קצת, כמו שאריה חוטף כבש מן העדר, וצריכים לעשות עם זה משהו, או למשל יבין או סיסרא שיוצא מעירו ו'חוטף' וצריך למצוא לכך פתרון — לבין המצב של פלשתים מושלים. ושוב, אם נלך ונראה את ההדרגתיות — כיצד פלשתים הולכים ומתגברים, הרי שלפי התיאור של המקרא, בתקופת שאול יש להם כבר מונופול על תעשיית הנשק באזור, והיות שאי אפשר לייצר נשק בכמות משמעותית בצורה פיראטית, צריכים להפוך את המחרשות לנשק. פירושו של דבר, שקשה להניח שמנהיג שיצא בראש צבא בצורה ממוסדת כנגד הפלשתים, כפי שהיה למשל בתקופת אהוד או בתקופת ברק, יצליח. המציאות הגיאופוליטית — אני חושבת שבוהו שלמה צודק, היתה כזו שפשוט הדבר היה בלתי אפשרי. עכשיו בא ה'אבל' הגדול. תסלח לי שלמה, השאלה הגדולה שלי היא לא רק מה היה, אלא גם כיצד זה מנוסח! אם אני קוראת את התיאור של שאר השופטים, קורות חייו של השופט מתוארות אגב מאורע היסטורי. סליחה — קורות חייו של השופט מתוארות כמכשיר לתאר את המאורע ההיסטורי. אתה רואה, שהמרכז הוא מאורע שקורה. במקרה של שמשון יש רושם, שהמאורע ההיסטורי מתואר אגב קורותיו של האיש. שמשון מתואר בארבעה פרקים. יש לשים לב למה מוקדש הרבה זמן ולמה מוקדש מעט זמן. פסוקים רבים ופרטים רבים מוקדשים לתיאור חייו של האדם עצמו. ובתיאור חייו של האדם עצמו מתקבל הרושם הלשוני, גם אם באופן מעשי הדברים הם באמת שליחות להושיע את ישראל, שמה שהוא בעצם עושה הוא מבקש אשה; הוא נתפס על-ידי אשה, הוא לא נלחם ביצוריו. הוא מסוגל לקחת אשה, אבל לא מסוגל להגיד 'לא' לאשה!

ישראל: לפי שלמה היא הכשילה אותו! הוא שליח האל!

אראלה: אדם לא מכשיל אדם. אני חושבת שבפעם הזאת אני לא מסכימה אתך. אדם לא מכשיל. אני לא חושבת שאשה מכשילה. אני חושבת שאדם נכשל.

ישראל: גם אני לא חושב. יכול להיות, שבאופן מעשי, אם תקחי את העלילה, ברור שבסופו של דבר, ברובד החיצוני של הדברים, היא הכשילה אותו. אבל ברגע שאדם יודע שחיו ומותו, שגורל עמו, נזירותו עומדים על הפרק, אז אדם חזק קם ועוזב את האשה. גם אם הוא אוהב אותה ככל לבו. וכאן הכתוב מאריך בזה, בכל המאבק הנפשי שלו. לשיטת שלמה לא ברור כל כך למה.

אראלה: נכון. פסוקים רבים מוקדשים לזה. נוסף על כך, אי אפשר לחאר כמה שיבוצים מקראיים וכמה השוואות מקראיות נמצאות בהשוואה בין שמשון לבין דמויות אחרות מהמקרא. שוב, לא בדיוק בעלילה השוטפת כמו בהיבטים, כרמזים, במלים מנחות, דברים מהסוג הזה.

דבר ראשון, ניתן כמובן להשוות אותו לשמואל. זה נזיר וזה נזיר. זה מבטן וזה מבטן. באן אשה וכאן אשה. אבל ישנם הבדלים כל-כך בולטים בין שמשון ומה שהוא עושה עם הנזירות ומה שמוטל עליו בנזירות, לבין שמואל. שמואל, ושוב יגיד שלמה ובצדק, שכל המערכת היא שונה, והמטרה היא שונה, והתפקיד גם הוא שונה. אבל ברגע שמשתמשים באותם דברים, וברגע שהם קורים בשתי הפרשיות להיפך — אי אפשר שלא ללמוד מכך. שמואל מקדיש את עצמו לעם ישראל. שמשון, כפי שזה מתואר, אני חוזרת — בניסוח של הדברים, בפרופורציות שבין הדברים וכו', מקדיש את עצמו לעצמו, מקדיש את עצמו לחייו הפרטיים. וההגנה והתושייה שלו קורים בז'מנית ובצורה משולבת עם מהלך החיים הפרטיים. הוא רואה אשה, הוא שוב רואה אשה, וכך בפעם השלישית. שלוש נשים, ובכל פעם האשה שולטת בו יותר. הוא בורח אבל הוא חוזר. הוא יוזם את ההליכה לנשים יותר ויותר. הוא הולך למצוא אותן. הוא אף פעם אחת לא עוזב אותן מרצונו החופשי.

כל זה אומר לי שמשוהו כאן לא תקין. יותר מזה, גם התשועה שהוא עושה בה, אז שוב יגיד לי שלמה שהיא תשועה שכזו מפני שאין דרך לעשות משהו אחר, אלא רק אותה ישועה. אבל הדמות הזאת של אדם, שהורג את הפלשתים בגלל 30 חליפות שהוא התערב עליהן? מי אמר לו להתערב?

אז נגיד ששלמה צודק. שהוא התערב כדי למצוא עילה. אני תיכף אגיע לשליחות הזאת. אני אגיע ל"תואנה". בסיכום הדברים שלי אני מובילה לקראת ה"תואנה". אתן הייתן עלולות לחשוב שאולי לא היתה לו ברירה אלא להתערב. הייתן יכולות לחשוב, שאולי הוא מתערב כדי למצוא תואנה בעצם כדי להלחם בפלשתים. למעשה כל המערכת היא מערכת של נקם על מה שקרה לו אישית. ומי שבורח מזה, אני מצטערת, לא יודע לקרוא את הפסוקים. הוא ברח מהקריאה של מה שלא רצה לראות. הוא נלחם ונוקם את נקמתו האישיות.

עכשיו, איך אני 'עובדת' עם זה, עם התואנה? איך אני 'עובדת' עם התחושה הזאת של שליחות שבוודאי קיימת? לשם כך, אני רוצה לעבור לעוד אדם שאפשר להשוות אותו. אולי אפילו לשניים. קודם כל אחד מהם — וההשוואות שייראו בשלב ראשון מוקשות לחלוטין. יש אדם אחד נוסף בכל התנ"ך שנאמר לאמו או להוריו מראש שהוא יוולד.

הכוונה אינה לירמיהו — ה' אמנם אומר לו "בטרם אצורך בבטן ידעתך", אך יש פעם אחת נוספת במקרא שנאמר לאדם אחר או להוריו שהוא יולד, הכוונה ליצחק. בא מלאך ביוזמת הקב"ה, ואומר להורים יולד לכם בן! כך ליצחק ולשמשון, וליתר דיוק — לאברהם ושרה ולמנוח ואשתו. אלא שוב יש לפנינו היפוכים רבי משמעות. במקרה של שרה ואברהם, המרכז הוא אברהם, ושרה רק צוחקת באוהל. במקרה של שמשון המרכז הוא אמו, ששמה אינו ידוע. חז"ל קוראים לה הצללפונית. אבל שמה מהמקרא אינו ידוע. בעלה מתואר כמי שאינו מבין לגמרי מה שקורה.

שלמה: 'טמבל ועם הארץ', כך אומרת הגמרא.

אראלה: הגמרא אומרת שהוא 'טמבל ועם הארץ', אבל יש כמה דברים מאוד מעניינים בשאלות שהוא שואל. מכל מקום, הדמות של יצחק מוארת בצורה שיש בה דמיון ויש בה שוני. אגב, אחד מהחוקרים שכתב את זה, שם לב שנוכחה המלה 'פקד' 'וה' פקד את שרה". תגידו שזה שולי ואולי נראה מגוחך, אך כתוב גם בעניין שלנו שמשון פקד את האשה בגדי עזים. פעמיים המלה 'פקד'. נכון שזה מוזכר לכאורה במקרה וזה נראה בכלל רחוק, אך כדאי לזכור זאת ואולי זה מסייע לקשר בין הפרשות ומדגיש את מורכבותן.

דמות אחרת, שאפשר להשוות אותה אליה ואי אפשר לברוח ממנה לפי דעת, היא דמות שלכאורה נראית עוד יותר מופקעת מסיפור שמשון והיא הדמות של יונה. מה מביא אותי לראות את יונה בהקשר זה. נכון זה נראה מופקע לחלוטין, אולי אפילו אבסורדי. אך מה שמביא אותי זה מלה אחת מעניינת שחוזרת כמלת מפתח בכל ספר יונה ובכל פרשת שמשון. הירידה והעלייה. יונה יורד ויורד, הוא יורד ומעלים אותו, והוא יורד ושוב מעלים אותו, והוא יורד. שמשון יורד לכרמי תמנתה. והוא יורד בסופו של דבר. אני לא יכולה להשוות ולהוכיח את הכל כאן, אך הירידות שלו והעליות שלו מאוד מאפיינות את כל הקטע. ויותר מזה, אחד הדברים לפי דעתי מעוררי צמרמורת, העובדה שהפעם האחרונה שהכתוב אומר שמעלים אותו היא הפעם שהוא מת. ואז מעלים אותו לקבורה. לא מורידים אותו לקבורה!

כל זה מדגיש דבר משותף מאוד מעניין בדמותו של שמשון ובדמותו של יונה. שניהם מצויים ללכת לשליחות, ובשניהם כשאני קוראת את הפרק, נראה כאילו יש לפניי שני סיפורים. יש סיפור אחד של שליחות, ויש סיפור אחד העוסק בשאלה איך אדם מתנהג באישיותו. קיימת סתירה מאוד בולטת בין האישיות החשובה לבין ההתנהגות מצד שר ועונש. אם נבדוק זאת כיהודים מצד שר ועונש איך הם התנהגו, מצד היחס של בחירה, מצד היחס שבינם לבין אלוקים ומצד העיקרון המוסרי, שהנחה אותם בהתנהגות שלהם נגיע למסקנות מעניינות. יונה היה מוכן להרוג חפים מפשע רק כדי שלא למלא אחר השליחות. לא רק שהוא לא היה רוצה שבעלי תשובה וחפים מפשע יחיו בנינוה, הוא היה מוכן להרוג חפים מפשע בים, והיה גם מוכן להטיל עליהם להורגו. הוא לא מוכן להתאבד, אבל הוא מוכן להטיל על אנשי האניה להרגו. וזה אדם שנשלח — אדם גדול שהוא נביא! קיימת הרגשה שקיימים כאן כאילו שני מישורים, מעין שני קווים מקבילים. הקו האחד הוא הקו של השליחות והקו השני הוא הקו של ההתנהגות.

והקווים האלה לא בדיוק נפגשים. ואולי הם 'נפגשים' בצורה כזאת: יש תפקיד שהקב"ה מטיל על האדם, ויש דרך שבה האדם רואה את חייו.

הדרך שבה הקב"ה רואה את האדם, היא הצווי למלא שליחות. במקרה של יונה — להחזיר בתשובה. במקרה של שמשון — להושיע את ישראל. ולא כתוב בשום מקום בספר שופטים שמשון ידע שהקב"ה מבקש תואנה. הוא הלך כי הוא רצה. כתוב "וירא". הוא אחרי לבו הלך.

שלמה: מי אמר לשמשון להרוג את הפלשתים לפי דעתך?

אראלה: אני לא חושבת שהוא הלך בכוח מין נבואה, שהקב"ה אמר לו עכשיו הרוג וקח בדיוק 30 חליפות.

שלמה: ודאי שזו הכוונה של הפסוקים.

אראלה: הכוונה של הפסוקים, שהקב"ה הוביל את ההיסטוריה באמצעות אדם שהלך בדרכו שלו.

שלמה: אבל הוא לא בן אדם רגיל ונורמלי!

אראלה: הוא לא בן אדם רגיל ונורמלי, משום שכל הדמויות הן לא רגילות ונורמליות. אבל הוא אדם שהולך בהתאם לצרכיו האישיים, והקב"ה מוביל איתו או באמצעותו את ההיסטוריה.

יכול להיות שאילו שמשון היה בוחר שלא להיכשל בנשים, שלא להיכשל בנקמה, שלא להיכשל בחולשה, שלא להיכשל בהפרת נזירות, או אז יכול להיות שמשון היה מושיע את ישראל בדרך אחרת.

יש לו שליחות להושיע. יש כאן סתירה, לפי הרגשתי, בפרק, ואני יכולה להוכיח את זה בכמה שעות, ולא ב־5 דקות, לאורך כל הפרק, ושוב באותן מלים מנחות. שמשון מוצג בצורות הפוכות. "ותחל רוח ה' לפעמו", "ותצלח עליו רוח ה'", זה מופיע ארבע־חמש פעמים. זה מספר רב של פעמים. יותר מאשר על כל נביא אחר. יותר מאשר על כל שופט אחר. זה לזכותו. אבל שמשון הוא גם זה שאינו מסוגל לשלוט ביצריו. ומי שתגיד לי שאחת משתי מגמות אלו לא נמצאת כאן אינה רואה את הפסוקים! שחיהן נמצאות. שמשון אינו שולט ביצריו, וההרגשה כאן היא של מה שנאמר בספר משלי — "טוב... מושל ברוחו מלוכד עיר". משום שזו בתורה נועד להלחם ביצר!

עכשיו, יש בעיה למה נזיר נבחר כשופט או למה מוטל עליו — ולזה אני לא אכנס. אבל מתוארת כאן ללא ספק איוושהי תחושה של אדם, שאולי יכול היה לשלוט בגויים והוא לא יודע לשלוט בעצמו. אני חושבת שיש כאן גם נקודה נוספת, והנקודה הנוספת עוברת עם הראייה של כל ספר שופטים, ומקומו של שמשון בספר. יש לאדם לפי דעתי פוטנציאל והכנה אלוקית, ויש לאדם בחירה איך לנצל את החיים שלו. אני חושבת שהפרק הזה, כמו כל ספר שופטים, אומר שיש הזדמנות, ויש שאלה איך האדם מנצל את ההזדמנות. ושני הדברים קיימים. משום שספר שופטים הוא הספר של ההזדמנות שבאה אחרי ספר

יהושע. עם ישראל — כמו יצחק בספר בראשית — נולד על מנת להיות ממשיך דרכו של הקב"ה. אפשר לקרוא לזה 'מקדש שם שמים ברכים'. אך העם בספר שופטים נכשל! השופט שמשון הוא שופט שבאישיותו ובקורותיו מהווה תשקיף של עם שלם, של תקופה שלמה. הוא מצביע על עם, שהיתה לו הודמנות, והוא לא לקח אותה. ובעל כורחו הוא ממלא את הייעוד ההיסטורי שלו. אחד הדברים הטרגיים והאירוניים ביותר בפרק הזה ובספר הזה הוא העובדה, שמשון נולד על מנת להושיע את ישראל, אבל הישועה הגדולה ביותר שהושיע את ישראל היתה כשהוא מת. המלה המנחה בסיפור שמשון כמו גם בסיפור יונה היא מוות. שניהם — יונה ושמשון — רוצים למות, ושניהם ממלאים את תפקידם יותר משהם רצו. שמשון רצה להלחם בפלשתים, סופו, שהוא קידש את שם ה' במלחמה עם דגון. והוא ממית רבים במותו מאשר בחייו בבית דגון כאשר הפלשתים אומרים, שדגון נתן את אלוהי העברים בידיהם.

אבל בו בזמן, שלא כמו דוד שרצה לקדש את שם ה' כדי שיראו כולם מי האלוקים, שמשון אומר — "ואנקמה נקם אחת משתי עיניי". בתוך כך הוא נקם את הנקמה האישית שלו. הקב"ה מטובב את ההיסטוריה ובו זמנית שמשון באמת כלי והוא באמת מכשיר, והוא באמת מוביל ולא רק מכשיר פסיבי אבל בו זמנית הוא לא מנצל. ויש לפי דעתי טרגיקה גדולה בזה, שאדם שיכול היה לעשות תפקיד בחייו, ממלא את התפקיד של קידוש ה' שלשמו הוא נולד — בצורה הטובה ביותר דווקא במותו. ולכן, לפי דעתי, שני הדברים נכונים. יש שליחות בתוך הקשר היסטורי אבל יש לקח מאוד גדול, שהוא היה נזיר שלא כפי שכתוב בספר במדבר, שצריך להיות נזיר. חסר העקרון של שליטה ביצר, כמו שמאפיין את עם ישראל. ולכן הוא הגיע להתבוללות. תגיד לי שדלילה היתה אשה יהודיה — נחא, אבל הפלשתית ודאי היתה פלשתית והאשה העזתית ודאי לא היתה ראויה. הוא גורר בסופו של דבר לשפיכות דמים ויש פירוד בעם. כל אותם דברים שהם ההיפך מהציפייה מעם ישראל וההיפך מהציפייה משופט.

מרדכי קורן:

למען האמת האינטלקטואלית הגישה שלך, שלמה, מסדרת טוב את כל הפרקים הראשונים, אבל אם אנחנו רואים כאן את העניין הזה של תפקיד האלוהות — עולה השאלה למה בכל זאת הסוף כל כך טרגי. אם הכל מתנהל בספר לפי הכוונה האלוהית איפה טמון בכל זה הסיום הטרגי? מדוע קרה מה שקרה? לעומת זאת, אני שואל, אם אצל שלמה הכל מסתדר כל כך טוב בהתחלה, הסיום עוד לא מסתדר, לי לפחות. אצל ישראל, אני אומר, הסיום אולי מסתדר. הנה החטא, והנה העונש על החטא. אז ההתחלה לא כל כך מסתדרת. ההכוונה הזאת של האלוהות, ברור שיש כאן שליחות. באה אראלה ורצתה לעשות כאן איוושהי סניתיזה.

תלמידה: כשידברת על יצר, הוא לא הצליח להחזיק את עצמו, והוא היה נזיר מיואש אבל נזירותו אבדה כשהוא גילה לה. אני חושבת שהוא כבר אומר לפני כן — טוב, אני אגיד לך, ואני אמות! כבר נמאס מכל הדברים האלה. כלומר, הוא ידע שהוא ימות, והוא הסכים עם זה.

אראלה: זו בדיוק הטענה שלי. מצטערת, אני לא יכולתי לצמצם את כל העומק הזה של שמשון לעשרים דקות. זה בדיוק מה שכל כך מעניין בהשוואה בינו ובין יונה. יונה מבקש פעמיים למות. פעם אחת יונה ביקש למות כי הוא לא מבין את דרכי הבורא. פעם שניה ביקש למות כי היה לו 'חם'.

שלמה: אסור לבקש למות בגלל שהיה לו חם?
אראלה: בוודאי שאסור.

שלמה: למה אסור? אם חם לו, ורע לו — הוא מבקש למות. מה אתם רוצים ממנו?

אראלה: נניח שמותר, אתה לא תאמר לי שאתה יכול לשים את זה באותה רמה כמו שמשון. המקרה שלפנינו הוא, שמשון רוצה למות, משום שהוא אינו יכול להחזיק מעמד מול ההפצרות והאילווצים שלה. אני לא אמרתי, שבוה היא הפסיקה את נזירותו. אמרתי, שהוא היה מוכן לוותר על נזירותו ועל שליחותו, והוא מודע לזה היטב. הוא מודע, שלא השיער נותן לו כוח, וזה לא אמצעי מאגי, אלא הנזירות, השליחות, ההוראה של אלוקים. כל זמן שהוא ממלא את חלקו בנזירות, אלוקים יהיה איתו. הוא בהחלט מודע להיותו שליח אלוקים. והנה, הוא מוכן לוותר על השליחות. הוא מוכן לוותר על החיים ולא מסוגל לוותר על האשה. זו הטענה שלי!

הנה אדם שהיה לו כל כך הרבה כוח, וכל כך הרבה חולשה. דוגמה דומה ב"מזמור לדוד — ה' רועי לא אחסר", "שבתי בבית ה'" ואחר כך דוד לקח את בת שבע! אז תגידי שוב, מה קדם למה? אבל זה עניין נפרד בתנ"ך — כשמנהיגים שמודעים לשליחותם, ומבחינה זו הם כמו עבדים לה', והם נכשלים בתחום של המלחמה שלהם עם עצמם. הנה בא יואב וביקש מדוד אל תפקוד את העם, בבקשה ממך, ודוד לא יכול היה להתאפק. בא שמשון, מוותר על הכל, והוא לא יכול לוותר על האשה. אני טוענת שאדם נאלץ למלא שליחות אם הקב"ה בחר בו כשליח, ושמשון ממלא. אבל מותר לשאול — האדם כאדם, לא כשליח, איפה היה? וזה הסמל שלי לעם ישראל.

תלמידה: אני חושבת שהשליחות שלו, זאת אומרת, זה שהקב"ה בא אליו בשליחות, והטיל עליו את השליחות, הוא עמד בה — עובדה שברגע שהוא עשה דברים מסוימים, הקב"ה היה איתו, הוא עזר לו. אם זו לא היתה שליחות, ולא מה שהיה צריך לעשות, מדוע הקב"ה עזר לו, ומדוע נתן לו כוח דווקא כשהיה צריך להלחם בפלשתים? אם זו נקמה אישית שלו, מדוע הקב"ה עזר לו? בכלל לא היה לו שום קשר עם העם. אבל הקב"ה בכל זאת עזר לו. הם רצו להסגיר אותו, הם לא באו לעזור לו. אני לא מבינה איך עשרים שנה בן אדם מושל, ונלחם נקמות אישיות לכאורה והקב"ה עוזר לו במשך כל הזמן הזה? אלו נקמות אישיות? הוא עושה נקמות, אף אחד לא מאחוריו, ובכל זאת ה' עוזר לו!

אראלה: את מקשה עלי או על העם? נראה לי שאת לא שואלת עלי, את שואלת על העם, ואת צודקת. יש לי שאלה.

ישראל: היא שואלת איפה הכשולן פה?

אראלה: אני חושבת שאתן לא הבנתן במאה אחוז את הנקודה שלי. לפי מה שאני ניסיתי לטעון, המקרא לא מציג שום דבר בצורה חד־ממדית. המציאות היא מורכבת. החיים מורכבים. העמדה של הקב"ה מורכבת. גם אנחנו מורכבים — האדם מורכב. אופייני לכל התנ"ך כולו, שהדמויות מוצגות במישורים שונים. ברור שהקב"ה עזר לשמשון אך לא רק זה ברור. קראתי כמון שהקב"ה יצר אותו במיוחד לתפקיד הזה. אמו עקרה — כמו שרה וכמו רבקה. יש פלא שבפלא בעצם לידתו. אחר כך היא חייבת להיות נזירה, כדי שהוא יוכל להיוולד בטהרה. ושמשון מודע לזה. הנזירות היא תנאי וגם ראייה שהוא נוצר במיוחד לתפקידו, וזאת יאנחנו יודעים. כן ידוע, שהקב"ה הושיע אותו, הוא מודע לזה וגם אנחנו. זאת מכיוון שיש לו שליחות להושיע את ישראל ולהשמיד כמה שיותר פלשתים, ואם תקראו תראו שהפלשתים בסופו של דבר רואים בו אויב ושונא עמם. זאת אומרת, שהוא הצליח בתפקיד. ויש בו מודעות עצומה לתפקיד. זה האבסורד כאן וזו גם האירוניה, שבו זמנית אדם לא מצליח להתמודד עם עצמו. את לא יכולה למחוק את הכתובים בגלל שזה לא מסתדר עם צד אחד.

תלמידה: מה הקשר למדרש חז"ל?

אראלה: שימי לב, שהוא מתחיל בראייה אחרת ומסיים בעיוורון. זה כל כך משמעותי. הם רואים ורואים ורואים והוא מת עיוור. וחז"ל שרואים את זה אומרים: הוא ראה וראה וראה וסופו של דבר נעקרו עיניו. "בעיניו חטא בעיניו לקה".

תלמידה: אני לא מבינה מה מנחה את כל ההשוואות שאת בוחרת. אם הן על סמך מלים מנחות שבעצם אין להן שום קשר — לא מבחינת הרקע ולא מבחינת התקופה. זה לא שאת משווה את תקופת אבימלך עם, נניח, אברהם ויצחק, שפה מדובר באותו עם ובאותו מלך שקשורים באותה תקופה היסטורית ובאותו רקע חברתי, נניח. אבל שאת משווה את משווה בין יונה, שזו דמות מעולם אחר לגמרי, ובין שמשון, לא ברור לי על סמך מה, למה את בוחרת לעשות הכללה כל כך מקיפה בהשוואה הזו?

אראלה: אבל זו אחת הדרכים המקובלות בפרשנות המקרא.

שלמה: אני רוצה לחזור ולהביע את התנגדותי לניתוח מופרז של דמויות. ראו את פירושי רד"ק ואברבנאל. מה כתוב שם? תראו איך מפרשינו לא התבישו לתאר, איך היא הכניסה אותו לתוך דיפרסיה. הפסקנה לנתח אנשים שאתן לא הכרתן אותם! והפסקנה לבקר שליחי עליון. מי מכן חשבה למה יונה בכלל נשלח לנינוה? מי היה יונה? אדם פשוט? הוא היה הנביא של ירבעם השני.

ישראל: אתה מונע מאתנו ללמוד תנ"ך; רק לקרוא תנ"ך, לא ללמוד תנ"ך.

שלמה: אבל ספר יונה לא קיים יותר. הסיפור כבר לא קיים יותר.

ישראל: 'היא הנותנת'!

שלמה: מה 'היא הנותנת'? איך אפשר להשוות שליח אחד לשליח אחר? אני מבקש מכם

ענווה בזמן שאתם קוראים תנ"ך, והפסקנה לבקר. אם חז"ל דרשו מדרש, היה זה כאשר ניסו לבקש מאנשים להתנהג יפה, אז השתמשו כדוגמא בסיפור שמשון שהלך אחרי עיניו. זה מדרש! זה לא פירוש על הפסוקים! ואם ניתנה לי רשות לדבר עוד דקה אחת — ישראל אמר משהו חשוב מאוד. צריך לראות את הסיפור ברקע הנכון. מה הרקע של סיפור שמשון? זאת בעיה לא פשוטה מפני שלא ברור מתי היה שמשון. הוא אמנם כתוב בסוף הספר, אבל בשירת דבורה נזכר שבט דן בהקשר לשבטי הצפון, דהיינו, שבט דן כבר בצפון, אם כך כנראה שמשון פעל לפני דבורה.

תלמידה: אני מסכימה אתך עקרונית, אך יש לי רק שאלה אחת. אצל דלילה הוא היה שלוש פעמים ובכל פעם כשהיא שאלה אותו הוא גילה לה משהו. הוא היה צריך להבין שהיא 'מנוולת'.

שלמה: מותר לקרוא את הפסוקים בהבנה, ולהרגיש שהוא כל הזמן עונה לה עם השערות שלו. הוא לא אמר את האמת אבל השערות, זה היה הכולט בניירותו. התברר אחד כך שהוא מאבד את החולשה. אני מבקש מכן לקרוא מחדש את פרשת נזיר ולראות שגם שם השערות הן העיקר.

הנה, אדם שהוא במקרה נטמא צריך להתגלח, כלומר, צריך להוריד את ה"נזר" — זה משהו נפלא.

תלמידה: אני רוצה להבין משהו. כתוב כאן "ויאמר אליה שמשון... והייתי כאחד האדם". ואחר כך כתוב "ויעלו לה סרני פלשתים שבעה יתרים לחים". ואחר כך עוד פעם הוא נלחם. מתי כל זה קרה?

שלמה: אינני מתאר שזה נמשך יום אחרי יום. זה לקח הרבה זמן. ורק בסוף הוא אומר אם קושרים את השערות עם האוהל או עם הגול. זה פרט שמותר לכם להביע דעה.

תלמידה: כאן אין הוא פועל כאיש פרטי?

שלמה: זה מותר לו. אגב, הוא לא חטא כאשר התחבר עם דלילה, והאשה מתמנה, הוא כלל לא התחתן אתה. הכל התרחש עוד בזמן 'שבטת הימים' כשהוא ברח —

אראלה: כתוב 'אשת שמשון'. אני לא יודעת לקרוא? מה פירוש לא התחתן אתה?

שלמה: זה לא כמו דלילה!

תלמידה: אז למה דלילה גילתה לסרני פלשתים?

שלמה: הלא לעיתים עם ישראל הוא 'עם נבל'. כך כתוב! מי אמר למשה את הדברים המפורסמים? דלילה היא נציגה של עם נבל. בעד 60 קילו כסף — זה המון: 500 שקל. בעד 400 שקל כסף קנו את המכפלה. זהו. כאן מותר לכם להתיר את הביקורת, אבל יש דברים שאין לבקשם! אני רוצה בעניין זה להוסיף דבר מה בקשר ליהודה; אנחנו לא יודעים מתי הסיפור היה — כנראה לפני שירת דבורה. בשירת דבורה יהודה אינו מוזכר.

בסיפור שמשון יהודה לא נזכר לא לשבח ולא לגנאי. למה? כי היו תחת ממשלת פלשתים. למעשה יהודה לא קיים עד שבא דוד. ביחסו של יהודה לשמשון זה הדבר הטרגי בתנ"ך. והם מוכנים למסור אותו לפלשתים אחרי שהוא מסכים. הדברים האלה מאוד קשים אבל צריך לזכור, שהשליחות לא היתה להושיע את ישראל, אלא בסך הכל להתחיל להושיע. כתוב בפירוש 'הוא יחל' ואילו אצל שאול ודוד נאמר משהו אחר ובסגנון אחר. אני מבקש מכן יותר לעיין בפסוקים. יש לעסוק במחשבת ישראל בשיעור מחשבת ישראל, ובפילוסופיה בשיעור של פילוסופיה, ובתנ"ך צריך לקרוא את הפסוקים, ויש לקרוא את התנ"ך בקצת יותר ענווה. רק זה! בענווה ובדרך ארץ, וזו היא דרך ארץ לפני הקב"ה יראת ה'!

ישראל: אני מרשה לעצמי לומר כמה דברי סיום, ולו רק מפני שהתנדבתי לפתוח ולמשון את האש ואולי יהיה בכך כדי לאזן קצת את התמונה, שהרי הדברים באיזשהו מקום די קשים. אני לפחות למדתי מן הדיון הזה די הרבה בשאלה – מה אנחנו צריכים לעשות כמורים לתנ"ך ולאיהו כיוון אנחנו צריכים לכוון את הלימוד שלנו. קודם כל אולי הערת פתיחה. אני מקבל באהבה את כל ההערות של שלמה למעט עניין הענווה. בעניין הענווה יש לנו ויכוח גדול. מה זאת ענווה ולמה הענווה מחייבת. גם בדבריי הקודמים עמדתי על הבעיות הבסיסיות בהערכת דמויות מן העבר, במיוחד דמויות שההבדל בינינו לבינן אינו מצטמצם לכך וכך אלפי שנים בלבד, אלא גם הבדל בשיעור קומה, ובהחלט מתבקשת דרך ארץ ולעיתים יש לעמוד דום בפני הדמויות האלה, אך כל זה לא מונע מאיתנו להעריך אותן, ואני אומר שוב – זה לא הערכה אישית שלנו, אלא ניסיון לחיפוש אחר חוות הדעת של הכתב. וכאן מתחילה המחלוקת הנוקבת שלי עם שלמה גולדשמידט, ומכיוון שאני משוכנע שאני צודק, אני מרשה לעצמי להגיד שגם יש צדק בדבריו, כשאני מחווה דעה לגבי דמות (גם אראלה אמרה את זה, ואני רוצה לחדד את הדברים עוד יותר), אני מחפש במלוא הענווה ובמלוא ההערכה אותן דורש שלמה, את חוות דעתו של הכתוב. לרוע המזל, אך במובן מסוים גם למרבית המזל, הכתוב כרוך רובם של המקרים לא אומר – 'פלוני שוטה' ולא אומר – 'פלוני רשע'. בספר מלכים אומרים זאת אך בהרבה מקרים אינו בוחר בדרך זו, וזה אולי יופיו של המקרא והערך החינוכי העצום של המקרא, שהוא מכון אותך לחפש בתוך הטקסטים, מהי חוות דעתו על מה שקרה. ואנחנו יכולים להתווכח פה ויכוחים קשים מאוד אם דוד חטא כמה שעשה, ואם אלישע צדק בדרך שהוא כיוון את יהוא, אני לא יודע אם הסיפור הזה מוכר לכם, אך זה הוא סיפור שהסתיים בשפיכות דמים נוראה, ויש הרבה הרבה דמויות מקראיות שהן פועלות על פיו צו עליון ועדיין הכתוב, בסמוי ובמובלע, מביע חוות דעת מסוימת על מעשיהן. בנקודה זו אני רוצה להעיר שתי הערות, ואני רוצה למקד את הויכוח שלי עם שלמה גולדשמידט בשתי הערות אלה. מה פירוש ללמוד תנ"ך? ללמוד תנ"ך פירושו של דבר להתחשב במספר רב מאוד של דיסציפלינות. הבנת כל טקסט מחייבת הרבה דיסציפלינות. הבנת תנ"ך, דווקא בגלל מורכבותו מחד גיסא וקדושתו מאידך גיסא, מחייבת גיוס הרבה מאוד דיסציפלינות למשימה.

שלמה הרגיש חזק מאוד, וזו נקודה נכונה, שיש להיות מעורבן בידע הארכיאולוגי וההיסטורי של היום. נניח שהמסקנה העולה מהמידע ההיסטורי-ארכיאולוגי היא שיש בהחלט עניין לפגוע בפלשתים בדרך מסוימת ולא בדרך אחרת. ובעוד כמה עשרות שנים נחפש דרך לפגוע בהם בצורה אחרת כמו בקרב של דוד וגלית, או בצורות אחרות. בעיקרון, אפשר לקבל הנחה כזאת. יחד עם זאת, בשום פנים ואופן אי אפשר להתחיל לסיים בניתוח שכזה של התנ"ך. כי לתנ"ך נודע מימד ספרותי עשיר ועמוק ורחב ביותר, והתנ"ך מספר לנו פה דברים רבים נוספים על האדם, ואת זה אמרה אראלה בצדק רב, ואני חושב שזה זועק מהכתובים, הנוקטים כאן באריכות רבה ובפרוטרוט רב, ובאמת הלואי והיה זמן לנתח את הקטע המופלא של התמודדות שמשון עם דלילה. הסיפור של שמשון ודלילה זה סיפור של כישלון. אתם מאמינים ברצינות שבתוקף ה'תואנה' המפורסמת הקב"ה אמר לו בדיק איך לנהוג? הלא דרך המחשבה הזאת מובילה לטרמיניזם השולל את הבחירה החופשית ממש. אלו דברים, שאי אפשר להסכים איתם בשום פנים ואופן. מה זו 'תואנה'? יש לנו ויכוח על פירוש המלה 'תואנה'. ולפחות פה הצלחנו למקד את הויכוח בינינו.

אני חושב, שהתואנה מאת הקב"ה כוונתה הובלה של התהליך ההיסטורי בדרך מסוימת. למה הקב"ה מוביל את התהליך ההיסטורי דווקא בדרך מסוימת? שלמה אמר בגלל המצב הפוליטי של הפלשתים, אני אומר שזה חלק מהאמת אך יש חלק נוסף וזה גם תלוי במצב המוסרי של העם. אתם רואים לאיהו כיוון ניתוח אני הולך? אני הולך יותר לכיוון של ניתוח מוסרי של התנ"ך. אני חושב, שזה התפקיד העיקרי של התנ"ך, אבל ברור שזו היא הנחה שעליה אפשר להתווכח. השאלה, שעליה אני לא מוכן בשום פנים ואופן להתווכח זה מה הגבולות של התואנה. האם בתוקף השימוש במלה תואנה שלמה גולדשמידט יכול להבין, שהקב"ה הכתיב לו 30 חליפות וכך וכך ימי משתה? ודווקא להתחתן איתה? אתם לא חשים בצעקה הזו של הכתוב, מה אתם חושבים שהכתוב לא הביע חוות דעתו כזה? שההורים שלו אומרים לו אתה אין לך בנות בעם ישראל? אז הם לא ידעו שזה תואנה, אבל האם זה מבטל את הכאב שלהם, את הצער שלהם? האם התואנה הופכת את המעשה הזה למעשה נקי, לגמרי נקי? יש תואנות מאת ה', אז מה? הקב"ה מכתוב לאדם בתוקף התואנה הזאת את הדרך המדויקת? הסיפור של דלילה ושמשון הוא סיפור על אמת ושקר. האם הוא מסוגל להתמודד עם האמת שלו או שמא הוא נגרר לשקר? אני לא רוצה להגיד את הדברים בצורה בוטה, אך יש כאן ביקורת על הדרך של שמשון דווקא על רקע התואנה. השאלה היא עד כמה התואנה מרשה לחרוג מנורמות מוסריות. אני חושב, שכאן יש לי עוד מחלוקת גדולה עם שלמה. לדעתי זו מחלוקת שמכבירה מאוד עליכם, וכאן אני מגיע להערכתי השניה. זה מאוד מעניין, אתם התווכחתם איתו על דבר מסוים, ואני אתווכח אתו על דבר אחר לגמרי. הוא טוען, שאסור להשתמש במונח 'מנהיג לאומי', וקטל ברוב חריפותו את השימוש הזה. לעומתו אני אומר, אין לנו ברירה. הבה ונהיה מעשיים. אנחנו חייבים להשתמש באיזשהו מילון המקובל היום, לא יעזור כלום, חרף הידיעה שהמנהיג של היום שונה מהמנהיג של העבר. גם שלמה משתמש במלה מלך. למרות שאכיש מלך גת שונה מאוד ממלך אשור ואלה כמובן שונים ממלכת אנגליה. אין לנו ברירה. בעיסוק במקרא

אתה חייב לסגל לך איזושהו מילון. ואני יודע שיש בעולם דבר כזה — 'מנהיג' — ואני גם יודע שיש הבדל בין המנהיג של היום למנהיג של פעם. אני חוזר לכן להשתמש במלה שהיא גסה, לדעתו של שלמה, מנהיג. שמשון הינו מנהיג פוטנציאלי. אתם חושבים שכך מנהיג צריך לנהוג? אם מנהיג לא מסוגל להתמודד עם בעיה של אשה שמפתה ומכשילה אותו אז הוא יכול לנהיג עם שלם?

יתרה מזאת. מרכז הכובד בדברים שלו, ואלו פליטות פה שמעידות על מחשבה, מרכז הכובד בדברים של שלמה היה על האשה. אני טוען כל הזמן, שלנשים יש תפקיד בספר שופטים. נכון, פעמים שנשים הן עילה בלבד ולא יותר מזה. אצל דלילה אני חושב, שהיא עילה להכשלתו אבל היא לא אשמה בהכשלתו. מי שאשם בכישלון הזה — זה שמשון בכבודו ובעצמו, לא דלילה וגם לא הקב"ה, כי יש לאדם בחירה חופשית. וזה ויכוח גדול. יתרה מזאת, ותרשו לי להיות פה קיצוני. אני חושב שאהבה זה אחד הרגשות המורכבים ביותר של האדם המייחדים את האדם מעולם החי ועושים אותו למשהו. דווקא בגלל זה האהבה זה הרגש החשוף ביותר למאבק של בחירה חופשית. אני אומר את זה בצורה מפורשת. אני מקווה ומאמין, שחרף כל האהבה אדם הגון אינו הולך ומתחתן, דרך משל, עם זונה. ואני אומר את זה בצורה חריפה ביותר. יש לאדם יכולת לעשות בקרה על הרגשות שלו ובוזה מבחננו. אמת, הוא התאהב. שלמה טוען ש'התאהב' זה גם מעם ה'. בטח שזה מעם ה'. הקב"ה לפחות זימן את הנסיבות, זה יכול להיות רק ניסיון מעם ה'! האם הוא יפול בפח הזה? זה שבא 'מעם ה'', הכל בא מעם ה'. השאלה רק מה הכוונה של הדברים, וזה שמשון התאהב באשה שהכשילה אותו בקלות שכוון, לי יש עם זה בעיה. שלמה האשים את האשה. זה מאוד אופייני לשיטתו ששלוח ה' הוא רובוט. ובעקיפין אני חושב, שמי שעושה 'רמבזציה' לדמות של שמשון זה שלמה גולדשמידט, שלכאורה מקטין בגברותו.

תלמידה: מה זה רמבו?

ישראל: אני לא יודע בדיוק מה זה רמבו ואני מבקש את סליחת רמבו. אבל לשיטתו של גולדשמידט שמשון מצטייר כאיזה יצור רפה שכל, שאין לו בחירה חופשית, שהוא לא יודע מה שהוא עושה עלי אדמות, והוא לא מודע לכללים מוסריים בסיסיים. מה זה רמבו, רק כוח? הכוח בא על חשבון משהו. ואני חושב שמשון נכשל — אני עוד חוזר על מה שאמרתי מלכתחילה, שמשון נכשל בכישלון אישי, מוסרי, שכוון בעיסוקיו עם אנשים ונשים. וזה, שזה תואנה מעם ה', השאלה עד כמה תואנה זו מחייבת. כאן טמון, ולפחות אני רוצה לחדד את הויכוח, השאלה כמה המשפט "תואנה מעם ה'" כופה על האדם דרך מסוימת? ומבחינה זו חז"ל, ואני יודע גם שחז"ל אמרו דברים לצורך זמנם, ולא רק לצורך פרשנות התנ"ך (שלמה גלש כאן לקיצוניות גדולה ואני הייתי יכול להתקיף אותו, שהרי הוא בעצמו השתמש במקומות שרצה במדרשי חז"ל), אבל הם עסקו גם בפרשנות המקרא, בין השאר! זה שחז"ל אמרו את המשפט המפורסם 'הוא הלך אחרי עיניו, ולכן ניקרו את עיניו', יש כאן חוות דעת כללית של כישלון של 'לא תתורו אחרי עיניכם' במובן מסוים. זה לא מוביל להרשעה מוחלטת של שמשון כמוכן, חלילה, אך זו הדגשת כישלון. אם נסכם אפוא, אני — בניגוד לשלמה ובהסכמה לאראלה — מדגיש

מאוד את הפן הספרותי של המקרא. אני חושב, שאת העובדות החשובות והנכונות שלמה אמר, שודאי שאין חולקים עליהן, לא היה צריך לשבץ בתוך סיפורים כל כך מורכבים מבחינה ספרותית, אם לא היתה מסתתרת כאן כוונה נוספת. תלמידה אחת שאלה את אראלה קודם מאיפה היא ידעת על מלים מנחות וכו'. זה חלק ממה שאנחנו קוראים מבנה ספרותי. זוהי גם גישה מסוימת לתנ"ך, ודרך הדיסציפלינה הזאת אנחנו מקבלים חוות דעת של הכתוב. אבל לסיום שוב אני חוזר ואומר — בסופו של דבר איני מרשיע את שמשון, מפני שעם ישראל קשור לדמות הזו. שלמה אמר, שדמות כשמשון נחוצה כדי לטפל בפלשתים. אני חושב שדמות כזאת משקפת גם את עם ישראל.

דברי סיכום — מרדכי קורן:

האם הכינוס הזה היה כדאי? שמתי לב שתוך כדי הויכוח נוצרו כאן כיסי ויכוח בין בנות לבין עצמן. במלים אחרות, לענ"ד, היתה כאן מעורבות גדולה של הבנות, והנושא הזה עניין אותן. ואם נחזור לראשית דברי, בואו נסכם מה אתן יכולות ללמוד מכל הנושא הזה, וכיצד לראותו ככלי למידה.

במבט ראשון, ראינו כאן גישות שונות. אבל גם הגישה הראשונה וגם זו שלאחריה, כולן הסתמכו על ראייה כוללת.

התלמידה צריכה מחר ללמד דמות אחת, אך היא צריכה עומק וראייה כוללת, וכאן הדברים הוצגו. שלמה אמר, צריך לראות בגדול — שמשון מתחיל להושיע את ישראל מיד הפלשתים, והיכן זה מסתיים — אצל דוד המלך, זו ראייה כוללת. על סמך הראייה הכוללת הזאת אני מרשה לעצמי לגבש עכשיו עמדה איך אני תופס את שמשון.

ישראל ואראלה דיברו כאן על עניין של קווים מנחים לכל ספר שופטים, על הידרדרות ועל דרכי השיפוט של המקרא את גיבוריו, הם ראו תפיסה כוללת, ולאור זה גיבשו את התפיסה שלהם. האם נעו אנחנו כמלמדים, בין גננת או מורה, ללמד פרק ולדון בדמות אלא אם כן יש לנו הידע כדי לגבש תפיסה כוללת. ללא תפיסה כוללת אתן תאבדנה את ידיכן ואת רגליכן, וכך הדוגמה הזאת של שמשון יכולה לבלבל מאוד מאוד. גם כשיש תפיסה כוללת צריך לעמוד טוב על הפרטים. ראינו כאן דוגמה לכך וראינו גם אהבה גדולה לתנ"ך.

תודה לכל המשתתפים.